

Suomenruotsalaisuuden juurilla Fiskarsissa

Tiivistelmä puheenvuorosta Opetusalan koulutuskeskuksen OPEKO:n kulttuuriperintöprojektin tilaisuudessa Fiskarsissa 27.4.2007

Vid finlandssvenska traditioners rötter

Sammanfattning av inlägget om Finlands industrialisering och finlandssvenskhet i Fiskars den 27.4.2007

Suomea ja kehitystä on tehty työvälineillä, materiaalilla ja osaamisella. Rautaruukit valmistivat kuokat, lapiot, talikot, havarat, hakut, kirveet, pihdit, hohtimet, vasarat, kanget, sakset, atrimet, keittiövälineet ja paljon, paljon muita elämässämme edelleen käytettäviä työkaluja ja -välineitä. Ruukit valmistivat myös katto- ja muut pellit, naulat ja ruuvit ja betoniraudan. Puimakoneet ja aurat ovat edelleen tärkeitä. Billnäsin huonekalut ovat tänään arvostettuja. Valitettavasti lastulevykulttuuri pakotti tehtaan lopettamaan tuotantonsa 1960-luvun lopussa. Kaikki tässä lueteltu sitoo historiamme Pohjan kuntaan.

Varje hem och släkt i Finland har använt produkter tillverkade i Pojo. Yxa, spade, grep, hacka, tång, gaffel och kniv, sax är endast några exempel av dessa. Järnbruken tillverkade också plåt, spikar och skruvar. Tröskmaskinerna och plogarna var viktiga tidigare och de behövs fortfarande. Billnäs kontorsmöbler är idag klassiker. Tyvärr tvingades produktionen läggas ned i slutet av 1960-talet p.g.a. av dåliga och ohållbara möbler tillverkade av sågspån. All ovan nämnd produktion och traditioner binder oss till Pojo kommun och Finlands bruksmiljö.

Suomessa on ollut toiminnassa noin 90 teolliseen raudanvalmistukseen liittyvää tuotantolaitosta, rautaruukkia. Näistä ensimmäiset perustettiin ja käynnistettiin 1500-luvulla ja nuorimmat 1800-luvun loppupuolella. Maantieteellisesti merkittävän ruukkikeskittymä muodostui Länsi-Uudellemaalle Pohjaan ja Karjaalle. Itä-Uudellamaalla Strömfors/Ruotsinpyhtää on vanha ruukkipaikkakunta ja samoin Kemiön saaren Taalintehdas ja Björkboda.

I Finland fanns ca 90 järnbruk med industriell järnhantering och -produktion. De äldsta grundades redan i slutet av 1500-talet och de yngsta i slutet av 1800-talet. Geografiskt sätt viktigaste koncentration fanns i Västra-

Nyland, i Pojo och Karis. I Östra-Nyland fanns Strömfors bruk och på Kimito -ön Dalsbruk och Björkboda. Både Dalsbruk och Björkboda är fortfarande aktiva industrier.

On valitettavaa, että Suomen teollista perinnettä on aktiivisesti pyritty vasta viime vuosikymmeninä vaalimaan ja perinteen tallentamiseen ja säilymiseen on osoitettu varoja. Museovirasto on ennakoluulottomasti tukenut viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana Suomen ruukkihistorian säilymistä tuleville sukupolville. Joidenkin mielestä suurella osalla ruukkeja on jäljellä vain teollisuusarkeologista merkitystä. Tämä on kuitenkin liian kapea-alainen näkemys. Ruukkien merkitys nousee kokonaan toiselle tasolle, kun ne yhdistetään Suomen kaupan, elinkeinojen ja infrastruktuurin sekä Itämeren alueen kauppaan ja tätä kautta koko yhteiskuntamme kehitykseen. Ruukkien perustaminen johti ammatti-ihmisten ja työvoiman maahanmuuttoon. Ruukkien perustajat ja ammattityöntekijät olivat useimmissa tapauksissa ruotsalaisia. Myös saksalaisten ja venäläisten vaikutus oli merkittävä. Ruotsalaiset ruukkien isännät rekrytoivat myös aktiivisesti ammattityövoimaa Englannista, Skotlannista ja Flanderista (valloonit). Suomenruotsalainen kulttuuri kasvoi ruukkien ja maanviljelyä harjoittaneiden kartanoiden maailmassa. Ruukkiakartanoiden kautta Suomeen tuli musiikkivirtauksia. Tämä koski erityisesti kamarimusiikkia.

Många har ansett att en del av bruken är idag endast av industriarkeologiskt intresse. Järnbruken och den industriella produktionen har påverkat Finlands materiella och kulturella utveckling enormt. Samma gäller när det är fråga om handelssamarbete med Östersjöländer och våra internationella kontaktytor med Holland och England. Museiverket har under tre sista decennier visat växande intresse för brukskultur och dess bevarande. Det är ytterst viktigt att kommande generationer känner till vår och sin egen historia. Historielösa människors värld och inre landskap är fattig dels därför att deras värld börjar från deras egen generation och omgivning. Kulturhistoriskt sett började satsningarna i industrihistoria för sent. Mycket har försvunnit, rivits ned och förfallit. Jämfört med museiföremål och antalet museer är lant- och jordbrukskulturen väl bevarad.

Bruksmiljöerna och orterna blev invandringsorter av industri-, handels- och bergsmän och arbetskraft framför allt från Sverige men delvis också från Tyskland och Ryssland. Finland var den tiden en del av Sverige. Därför var det naturligt att t.ex. valloner och engelsmän som svenska industrier hade värvat till landet kunde också rekryteras till järnbruk i den östra halvan av Sverige. Bruksorterna och herrgårdarna har påverkat finskt kulturliv mera än vad man allmänt tror. Herrgårdarna inbjöd till Finland musikanter och kammarorkestrar och sångartister från olika europeiska länder. Smederna

från Flandern tog med sig bl.a. potatisen och frö av lövträd från deras hemland. En besökare märker snabbt att i brukssamhällen växer lövträd som inte normalt tillhör den finska lövträdstammen.

Pohjan kunnassa kohtaavat toisensa vanha kulttuuri, teollisuutemme historia ja nykyisyys. Täällä tajuaa, mistä nykyisyys on kasvanut ja että aika on kolmiulotteinen; sillä on menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Kävijöiden silmiin pistävät ruukkien puistot ja puusto. Puusto eroaa suuresti eteläsen Suomen tavallisesta lehtipuustosta. Puusto ja puistot ovat tuulahduksia Keski-Euroopasta, josta ne ovat tulleet Ruotsin ruukkikartanoiden kautta Suomeen. Ruotsiin Franderista rekrytoidut sepät ja metallialan osaajat toivat usein mukanaan kotiseudultaan siemmeniä ja istuttivat puun tai puita uuden kotimaansa multa. Pohjan merkittävimmät ruukit ovat Antskog (perustettu v. 1630), Fiskars (perustettu v. 1649), Åminnefors (perustettu 1875) ja Billnäs (perustettu v. 1641). Karjaalla sijaitsee vieläkin toiminnassa oleva Mustion ruukki (perustettu v. 1618) ja hyvin säilynyt entisöity ruukin puulinna sekä sen yhteydessä toimiva hotelli. 1600-luvun lopussa Suomessa oli toiminnassa oli 15 rautaruukkia, joista puolet kolmessa Länsi-Uudenmaan kunnassa, Pohjassa, Karjaalla ja Inkoossa.

Ruukit olivat Suomen ensimmäisiä kansainvälistäjiä. Alkuaikoina kolmasosa ruukkien henkilökunnasta oli saksalaisia ja vallooneja. Suomen vanhin metallialan kaivos on Fiskarsin lähellä sijaitseva Orijärven kuparikaivos, jonka kaivostoiminta lakkautui 1960-luvun alussa.

Karjaan naapurissa sijaitsee tukholmalaisen Carl Billstenin vuonna 1646 perustama Fagervikin rautaruukki. Kankivasaroiden pauke kauniissa järven ja merenlahden välisessä laaksossa hiljeni vuonna 1902. Sepät ja muu henkilökunta muutti Billnäsin ruukille, jonka Billsten oli perustanut jo viisi vuotta aikaisemmin Pohjan kuntaan. Fagervikin kautta Suomeen tuli valloniseppien mukana peruna ja kartanonomistajan mukana todennäköisesti tilli, persillia ja muita yrttejä. Kartanonomistaja Hisinger viljeli puutarhan kasvihuoneessa jo kohta 200 vuotta sitten mm. banaaneja. Fagervikin kartanossa vieraili säännöllisesti kirjailijoita ja muusikkoja Ruotsista ja Saksasta. Kun käy Fagervikissa, huomaa ajan pysähtyneen kokonaan ja kävijä tekee aikamatkan kauaksi ajassa taaksepäin. Minulle Fagervik on ehkä Suomen kaunein yksittäinen paikkakunta ja piste.

Bruksorterna har stort påverkat för att Finland blev ett tvåspråkigt land. Bruken sysselsatte arbetskraft och yrkesfolk från många kulturer. I början bestod en tredjedel av brukens arbetskraft av tyskar och valloner. I Fiskars bodde rendan på 1700-talet engelska ingenjörer och andra nyckelpersoner. Järnbruken anställde folk från närliggande regioner. Man kunde även

rekrytera folk från avlägsna orter därför att hela personalen bodde i brukets egna bostäder. Det finns fortfarande bevarade bostäder från denna tid. Bruken sysselsatte även mycket folk som arbetade inte direkt i den industriella produktionen. Bönder, småbrukare och kolare skaffade virke och trädkol till produktionen behov. Bruken använde alltid vattenkraft vilket bestämde var bruket skulle placeras. Förutom vattenkraft behövde masugnarna och smedjorna träkol av stora mängder. Detta sysselsatte mera folk än den industriella produktionen nästan 200 års tid. Träkolen ersattes senare av stenkål, olja och elektricitet. Många kolare blev sedermera småbrukare, lantarbetare och skogsarbetare.

Rautaruukkien työkieli oli myös syvemmällä Suomessa sijainneissa ruukeissa pääsääntöisesti ruotsi, jota saksalaisten ja englantilaisten oli helpompi oppia kuin etäisempää suomen kieltä. Työväestö on ollut ruukkipaikkakunnilla ruotsin- ja suomenkielistä ja näitä on yhdistänyt ja lähentänyt kaksikielinen osa henkilökunnasta. Täältä on peräisin myös monien ammatillisten järjestöjen kaksikielisyys. Esimerkiksi SAK ja sen jäsenliitoista ruukeilla vaikuttanut Metallityöväenliitto on säännöissään varmistanut järjestönsä kaksikielisyyden.

On tärkeää, että yhteiskuntamme huoltaa sen kaksikielisyyttä ja tallentaa sekä välittää hyvin ruukki- ja teollisuushistoriamme perinnettä tuleville sukupolville. Ellemme huolehdi ja vaali hyvin tätä koko suomalaiseen kulttuuriin ja elämäämme tänä päivänä vaikuttavaa perinnettä, tulevista sukupolvista tulee tässä suhteessa historiattomia. Koko suomalaisen kulttuurin tulevaisuus olisi tällöin menettävä osapuoli!

Järnbrukens personal och speciellt tjänstemännen talade svenska. Svenska språket var också normalt det gemensamma språk i bruket. Även tyskar, valloner och engelsmän hade lättare att lära sig svenska än det avlägsna finska språket. Tvåspråkig miljö växte även fram i bruksorter. Ännu i dag har Metallarbetarförbundet som organiserade bruksarbetare i sina stadgar en paragraf som säger att förbundet är tvåspråkigt. Samma gäller också för Finlands Fackförbunds Centralorganisation FFC.

Det är viktigt för den finlandssvenska kulturen att förvalta den traditionsrika bruk- och industrikulturen väl och förmedla kunskap om detta till kommande generationer. Detta är också en konkret möjlighet att öka förståelse bland de finstalande för finlandssvenska frågor och tvåspråkighet.
